

EMIGRAREA AROMÂNILOR IN PERIOADA INTERBELICĂ*

Natalia Vasilica Sabou**

Abstract: *During the interwar period, a massive immigration of the Aromanians was organized. This massive emigration of Aromanians to Romania has several causes. A first cause is the nationalist pressures of the state to which they belonged: Greece, Serbia, Albania, Bulgaria. The leaders of the Aromanians are the ones who suffer the most in the process, they are educated in Romanian schools. Which means that the schools established by these are Romanian, which did not help to integrate the Aromanians into the states in which they lived. There is a tendency to accuse Balkan states, for not acknowledging the diplomacy of Romanian schools, but were they not right? If we think about it, only the alphabet that the Balkan states use, we could say that Romanian education in that context was ineffective. And the Aromanians couldn't make the most of their studies. A second cause would be the exchange of Turkish and Greek population. The fact that the Greeks were colonized in the regions inhabited by the Aromanians forced them to restrict their main activity, namely shepherding. The establishment of new territories and the redistribution of lands limited the possibility of the transhumance of the Aromanians from Macedonia. The availability of Aromanian emigration was to the benefit of Romania, because it wanted to fortify its southern border of Dobroga. An emigration committee was formed in Greece to negotiate with the Bucharest government the conditions for the colonization of the Aromanians. They hoped for a better life in Romania, based on the promises of the Romanian state.*

* Această lucrare a beneficiat de sprijin financiar prin proiectul „Cercetare doctorală și postdoctorală de calitate, inovativă și relevantă pentru piața muncii”: POCU/380/6/13/124146, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020.

** Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: sabounatalia@gmail.com.

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, LIX, 2020, Supliment, 2, *Lucrările conferinței internaționale online „ROMANIA-ITALIA-EUROPA. Evoluții istorice - Dinamici culturale - Relații internaționale”, 16-18 septembrie 2020*, p. 217-223.

Keywords: Aomanians, migration, colonization, Greak, Romania

Schimbarea granițelor și populațiilor au desrădacinat comunitățile aromâne care trăiesc în Macedonia greacă, lăsându-le fără legături recunoscute oficial cu pământul și națiunea din care faceau parte. Identitățile etnice sau naționale au fost mult mai puțin importante în secolul al XIX-lea decât au devenit mai târziu, și majoritatea țăranilor s-au definit drept „creștini”, ca membri ai unui anumit grup, în funcție de regiunea din care proveneau. Cele mai detaliate descrieri ale comunităților aromâne de sub stăpânirea otomană provin din presa românească, aceștea erau interesați să-și descopere „frații” care trăiau peste graniță încercând să găsească asemănări lingvistice între aromână și română¹. Multe dintre aceste scrieri au fost redactate chiar de aromâni, punând în evidență stilul de viață nomad, bazat pe păstorit. Istorici români precum, Nicolae Iorga, au considerat că aromânii erau predispuși la violență și au scris că ei provin dintr-o țară în care viața umană este ieftină, unde pasiunile nu au răbdare. Luptele politice de acolo se termină cu zicala: „ochi pentru ochi și dinte pentru dinte”. Comunitățile aromâne s-au format în jurul turmelor de oi și au fost conduse de o căpetenie. Aromânii care nu se ocupau de creșterea animalelor, erau comercianți importanți, specializați în animale și brânzeturi, și vorbeau de obicei greacă, mai puțin atunci când vorbeau între ei. Influența negustorilor aromâni a dominat comerțul saxon din Transilvania, iar comercianții din Moscopole, un centru comercial aromân din Albania, au făcut comerț cu Istanbul, Leipzig, Belgrad, Budapesta și Viena². Comunitatea aromână trăia într-o regiune montană extinsă, fiind împărțiți în aproximativ zece grupuri diferite în funcție de locație, ocupație și stil vestimentar. Fiecare grupare fiind individualistă, având puține elemente în comun. Locul aromânilor în societatea macedoneană a început să se schimbe în cursul secolului al XIX-lea. Ali Pașa de Tepelina (1740–1822) a pus capăt privilegiilor ereditare de care se bucurau, inclusiv autoguvernarea limitată și impozitele scăzute³. Noile căi ferate din regiune au înlocuit importanța rulotelor aromâne, iar noile bariere vamale le afectează comerțul. Aromânii și vecinii lor au suferit pe măsură ce controlul Imperiului Otoman a slăbit, iar banditismul a devenit comun, devastând sate și terorizând ciobanii din munți⁴. Baladele aromâne din această perioadă au sărbătorit haiducii care au căutat răzbumare pentru astfel de atacuri, dar se pare că nu a existat o rezistență aromână organizată.

¹ Constantin Noe, *Celnicii și fâlcarea*, „Sociologie românească”, nr. 1-3, 1938, p. 18-24.

² Steriu T. Hagigogu, *Emigrarea aromânilor și colonizarea Cadrilaterului*, București, Tipografia Română Unită, 1927, p. 7–8.

³ Nicolae Cușa, *Macedo-aromânii dobrogeni*, Constanța, Edit. Expono, 2004, p. 35-36.

⁴ Adrian Botez, *Spinoasa problemă a aromânilor*, „Familia română”, nr. 4, 2010, p. 15.

Apariția altor mișcări naționale locale i-a forțat pe aromâni fie să concureze pentru propriile drepturi naționale, sau să se integreze în națiunile grecești, bulgare sau albaneze. O mișcare națională aromână a apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea la Viena, Budapesta și Trieste, dar a pătruns în Macedonia doar atunci când activiștii au înființat primele școli de limbă română acolo în anii 1860. Statul român a trimis bani, dar fondurile au fost întotdeauna inadecvate. Școlile nu aveau cărți, iar profesorii se plâneau frecvent că nu sunt plătiți pentru perioade lungi de timp. Aromânii i-au sprijinit pe greci în revoltele lor împotriva otomanilor din anii 1820. Mai mult, când bulgarii au înființat un Exarhat autocefal în 1870, aromânii s-au afiliat Patriarhiei Ecumenice din Istanbul⁵.

În ciuda sprijinului anterior al aromânilor pentru cauzele grecești, în urma războiului ruso-turc (1877-1878) au fost atrași într-o alianță pragmatică pe care Istanbulul și Bucureștiul au format-o împotriva intereselor grecești în Macedonia. În schimb, aromânii au obținut protecția oficială a școlilor lor și dreptul de a folosi limba română în biserică. În 1905 sultanul da o irade prin care aromânii, au dreptul la propriile școli, biserici și funcționari proprii⁶.

Supărat pe noile drepturi ale aromânilor, insurgenții greci și bandele bulgare au început să atace comunitățile aromâne. Bandele au ucis un preot aromân la Veria și au atacat satul Avdela, în mod repetat în vara anului 1905⁷. Violența împotriva aromânilor a continuat și atunci când România s-a implicat în războaiele balcanice din 1912-1913, iar oficialii greci s-au alăturat persecuției aromânilor. În Bulgaria, autoritățile și-au însușit bisericile aromâne, donându-le congregațiilor vorbitoare de limbă bulgară. Aceste persecuții a încurajat naționalismul aromân, la fel ca și propaganda studenților aromâni care studiau la București⁸. Scriitorii români au început să producă pamflete și cărți argumentând că au constituit un grup mare și important de români care merită protecție specială din partea statului națiune română.

Descurajați de schimbările socio-economice, mișcările naționaliste, prăbușirea Imperiului Otoman și violența etnică care se intensifica, aromânii aveau tot mai puține motive să rămână în Macedonia, care în 1913 a fost integrată Greciei. În urma războaielor balcanice, sute de mii de oameni din sud-estul Europei și-au părăsit casele și au fugit din noile state-națiune în care au devenit brusc o minoritate nedorită⁹. Prea

⁵ Adina Berciu-Drăghicescu, *Aspecte privind școlile și bisericile românești din Peninsula Balcanică*, în vol. *Aromâni, menglenoromâni, istroromâni – aspecte identitare și culturale*, coord. Adina Berciu-Drăghicescu, București, Edit. Universității din București, 2012, p. 419.

⁶ *Ibidem*, p. 122.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Ghiorghe Zbucea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (secolele XVIII-XX)*, București, Edit. Biblioteca Bucureștilor, 1999, p. 71-72.

⁹ *Ibidem*, p. 103.

departe de granițe pentru a deveni ei înșiși în centrul purificării etnice, aromânii au evitat criza refugiaților până când persecuțiile, relocările forțate și schimburile de populație de la sfârșitul războiului greco-turc¹⁰ (1919-1922) au inundat regiunea cu comercianți greci, veniți din Constantinopol și Asia Mică. Guvernul grec i-a forțat pe localnici să găzduiască și să hrănească refugiații, iar în unele cazuri, a rechiziționat case, produse și terenuri pentru a le da refugiaților¹¹. Acest lucru a pus o presiune puternică asupra populației locale, dintre care mulți au devenit ostili față de noii veniți, tratându-i ca impostori necivilizați care nu erau greci adevărați. Cel mai important, păstorii nomazi, inclusiv aromânii, și-au găsit brusc terenurile de pășunat și rutele de migrație în mâini private și au fost forțați să renunțe la stilul lor de viață transhumant. Încetul cu încetul acești refugiați au intrat în posesia câmpurile aromânilor, pășunile lor, astfel încât mulți dintre ei au fost forțați să-și vândă bunurile și să părăsească Grecia. Din ce în ce mai înstrăinați de Macedonia greacă, unii aromâni au făcut apel la guvernul român și au primit invitația de a se stabili în Dobrogea de Sud cu promisiunea de terenuri și împrumuturi pentru a acoperi costurile relocării¹².

Situată la sud de Dunăre, pe coasta Mării Negre, Dobrogea este o zonă aridă, care a fost condusă de otomani, iar în 1878 este împărțită între România și Bulgaria. Dobrogea de Sud a devenit parte a noului stat bulgar, iar România a primit Dobrogea de Nord. Românii nu au fost încântați de noua lor achiziție, iar prim-ministrul de la acea vreme, Ion C. Brătianu (1821-1891), a descris-o ca pe o provincie înapoiată pe care românii au trebuit să o civilizeze. Apoi în perioada interbelică istoricii români subliniază faptul că de secole românii au trăit în această regiune. Guvernele succesive ale României au încercat să exploateze regiunea din punct de vedere economic la sfârșitul secolului al XIX-lea, generând ostilitate celor care aveau interese în această regiune. România a urmat o politică agresivă de omogenizare etnică în Dobrogea de Nord¹³. Începând cu anul 1880, statul a încurajat păstorii transhumanzi din Transilvania să se stabilească acolo, iar în 1888 a început să acorde loturi de pământ ofițerilor în rezervă.

România a anexat Dobrogea de Sud din Bulgaria după al doilea război balcanic din 1913, a pierdut-o ulterior în 1918, recâștigând controlul asupra regiunii la sfârșitul

¹⁰ Nicolae Mănescu, *Colonizarea în Grecia. Schimbul de populații greco-turco-bulgare*, București, Edit. Lumina Românească, 1941, p. 32.

¹¹ Emil Țârconicu, *Comunitățile românești din dreapta Dunării*, „Geopolitică”, nr. 1, 2002, p. 33 (<https://archive.org/details/ComunitatileRomanestiDinDreaptaDunari/page/n3/mode/2up?q=>, 15.09.2020).

¹² Anastase N. Hârciu, *Aromânii-Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Focșani, Editura – Tipografia Cartea Putnei, 1936, p. 65-66.

¹³ Constantin Tudor, *Administrația românească în Cadrilater (1913-1940)*, Călărași, Edit. Agora, 2005, p. 237-238 <https://banatulsarbesc1.files.wordpress.com/2018/02/administrac5a3ia-romaneascc483-in-cadrilater-1913-1940-tudor-constantin.pdf>, 16.09.2020.

anului 1919. Etnicii bulgari din Dobrogea de Sud puteau revendica acum cetățenia română și drepturile de vot, iar documentele românești din 1919 exprimă temerile legate de conspirațiile comuniste și iredentismul bulgar. Adăugând la complexitatea guvernării regiunii, suprapunerea titlurilor funciare de la administrațiile succesive otomane, bulgare și românești a făcut dificilă determinarea proprietății legitime. Un nou grup radical a apărut în 1923 numit organizația revoluționară internă a Dobrogei¹⁴. având baza în Bulgaria, dar a trecut granița pentru a ataca oficialii și coloniștii români din Cadrilater. În anul următor, guvernul român a început confişte pământurile bulgarilor din Dobrogea. Opinia publică bulgară deja ostilă, a condamnat în mod dur de a acționa a României¹⁵. Pe lângă sprijinirea acestei organizații, minoritatea bulgară a înființat grupuri de studenți bulgari și un Consiliu 1927, neavând un efect substanțial. În această situație, guvernul român a trimis 7.500 de familii etnici români din Vechiul Regat, 1.406 din Banat și 2.500 de familii aromâne pentru a coloniza această regiune. Când s-au stabilit în Dobrogea, aromânii s-au „reteritorializat”. În procesul de colonizare a Dobrogei de Sud, aromânii au revendicat privilegiul etnic odata cu pământul, primind noi identități în momentul întoarcerii „acasă”.

Românii care locuiau deja în Dobrogea de Sud nu i-au primit pe aromâni cu brațele deschise, mai ales că incursiunile transfrontaliere ale bandelor bulgare au crescut odată cu sosirea coloniștilor. Un memorandum scris de români la Silistra în mai 1925 afirma că, de altfel, statul român nu a făcut prea multe pentru a ușura dificultățile legate de colonizare. Valurile timpurii de coloniști aromâni s-au plâns că nu au primit asistență guvernamentală și că comunitățile mici care au prosperat au făcut acest lucru doar datorită spiritului puternic al comunității și a muncii asidue.

Una dintre cele mai mari migrații ale aromânilor din Macedonia a fost ca urmare a unei întâlniri a liderilor aromâni la Veria în iarna anului 1924, când aceștia au recunoscut că nu au putut supraviețui economic în Macedonia. Aromânii au făcut apel la guvernul român și au primit o invitație de a veni ca și coloniști cu promisiunea de a primi terenuri și împrumuturi pentru a acoperi costurile de relocare¹⁶. Aproximativ două mii de familii, dintre care refugiați interni ai Greciei, au migrat în Dobrogea de Sud la sfârșitul anului 1925. Relația dintre Grecia și Bulgaria a fost deosebit de tensionată în această perioadă după războiul din octombrie, iar România a acționat ca mediator între Grecia și Bulgaria după război¹⁷. Preluarea unui număr mare de migranți aromâni ar fi transmis un mesaj că românii nu cred că vecinii lor sunt capabili să-și

¹⁴ Constantin Noe, *Colonizarea Cadrilaterului*, „Sociologie românească”, nr. 4-6, 1936, p. 152.

¹⁵ *Ibidem*, p. 154.

¹⁶ Emil Țârconicu, *Meglenoromânii destin istoric și cultural*, București, Edit. Etnologică, 2004, p. 27-28.

¹⁷ *Ibidem*.

protejeze populațiile minorități. În plus, decizia guvernului de a coloniza regiunea a urmat unui raport din 1921 care a stat la baza unei „Legi pentru organizarea Noii Dobroge” în aprilie 1924¹⁸. Din perspectiva guvernului, colonizarea a avut ca scop dominarea etnică și economică a regiunii. Când au sosit aromânii, guvernul s-a oferit să le vândă terenuri la prețuri mari și a introdus taxe neașteptate. Terenurile disponibile fuseseră confiscate de la bulgarii și turcii locali, ceea ce le credea noilor veniți o imagine nu tocmai bună în ochii celor care trăiau deja în regiune. Bandiții au trecut din ce în ce mai mult granița bulgară pentru a-i teroriza pe coloniști, ucigând ceea ce a stârnit furia și dorința de răzbunare a aromânilor. Un alt grup de aromâni se pregătea să migreze în Dobrogea în iulie 1927¹⁹, însă guvernul român a schimbat regulile în ultimul moment, forțându-i să semneze o declarație, cum că nu vin ca și coloniști, prin urmare, nu aveau dreptul să primească terenuri sau fonduri de la stat.

Conflictele dintre aromâni și bulgari se intensifică. Aromânii invadează satul Cocina, în cea mai mare parte bulgar în 1927, după moartea unui colonist aromân. Bulgarii credeau că autoritățile române colaborau cu coloniștii, care abuzau de drepturile lor. Violența a continuat la începutul anilor 1930, cimentând reputația aromânilor ca grup beligerant și incendiar. În martie 1931, Constantin Stoianoff, primarul satului Hardali, a împușcat doi câini aparținând unui colonist aromân într-un sat din apropiere. O mulțime de aromâni l-au dezarmat pe Stoianoff, care era beat în acel moment, și l-au bătut înainte de a-l preda autorităților. Două luni mai târziu, o mulțime de aromâni a atacat doi politicieni bulgari în gară. La 8 iunie 1931, grupuri de aromâni s-au luptat între ele pentru un teren din Durostor. Ambele grupuri au tras focuri de armă în aer, iar mai multe persoane au ajuns la spital cu răni grave.

Aromânii s-au prezentat ca victime; mai întâi ca membri ai unei minorități persecutate împrăștiate în Balcani și în al doilea rând ca români loiali, care au fost trădați de un guvern care le-a promis drepturi și apoi i-a abandonat. Au circulat rapoarte conform cărora vorbitul limbii române pe străzile din Macedonia sârbă a fost considerat „seditios” și că aromânii din Bulgaria au fost agresați fizic. Aromânii din Grecia au scris că nu au drepturi acolo și că sunt săraci din punct de vedere economic, fără preoți sau școli. Societatea studenților macedo-români, înființată la București în 1928 s-a plâns că este amenințată cu povara grea a unei dominații dure²⁰. Societatea a luptat pentru „dezvoltarea liberă a românilor ca popor” pentru ca „strigătul de durere al fraților noștri din Macedonia să nu se sufocă din cauza apatiei celor care și-au uitat

¹⁸ George Beza, *Aromânii din România secolului XX*, Sankt Petesburg, Edit. Fast-Print, 2015, p. 20, <https://ro.scribd.com/document/416932376/George-Beza-Armanii-in-Romania-Secolului-XX-pdf>, 16.09.2020.

¹⁹ Constantin Noe, *op. cit.*, p. 153.

²⁰ George Beza, *op. cit.*, p. 156.

destinul²¹. Împrăștiați într-o regiune muntoasă mare, împărțiți de diferențele culturale și economice și integrați în rețelele locale, aromânii pro-români din Macedonia s-au luptat să-i convingă pe toți aromânii să sprijine un curs etnic comun de acțiune. Experiența colonizării a schimbat acest lucru²¹. Pe măsură ce s-au reteritorializat în Dobrogea de Sud ca români, coloniștii au întărit simultan aliența aromânității ca identitate utilă din punct de vedere politic. Rezistența statului român și ostilitatea din partea românilor locali i-au încurajat pe mulți coloniști aromâni să se gândească la aromâni ca la un grup special ale cărui agende au avut prioritate față de cele ale națiunii române în ansamblu²².

²¹ Nicolae Cușa, *Aromânii (macedonenii) în România*, București, Edit. Muntenia, 1996, p. 15-139.

²² *Ibidem*.

